

Дата: 16.10.2023

Соціологія

Група М-1

Урок 11

Тема: Соціологія культури

Мета: розглянути освіту як соціальний інститут вивчити особливості масової культури

1. Опрацювати матеріали уроків 11 та 12 та підготувати опорний конспект.

2. Дати відповіді на питання для самоконтролю

Освіта як соціальний інститут

Освіта – один із основних соціальних інститутів суспільства, завданням якого є дослідження соціальних чинників освоєння знань та аналіз успішності функціонування соціальних організацій, що забезпечують соціалізацію особистості (шкіл, середніх навчальних закладів, вузів тощо).

Освіту сьогодні розглядають як смислово- та центроутворюючий чинник формування та розвитку сучасного суспільства. Вона є засобом підвищення добробуту громадян, чинником економічної стабільності і гарантом безпеки розвитку регіону і країни, визначальним фактором духовного і, зокрема, інтелектуального розвитку особистості. Освіта виступає умовою наукового пізнання світу і його закономірностей, реалізації об'єктивних потреб суспільства в постійному накопиченні і оновленні знань.

Освіту можна аналізувати у трьох аспектах:

культурологічний – розглядає освіту як визначальний компонент культури, що забезпечує спадкоємність та відтворення соціального досвіду. Важливим при цьому є аналіз освіти як одного з чинників соціокультурного прогресу;

діяльнісний – розглядає освіту як особливу діяльність, що включає навчання та виховання;

інституціональний – розглядає освіту як цілісну самостійну систему, що має інституціональний характер. Це не просто діяльність навчання і виховання, а в особливий спосіб організована, ієрархізована ролева діяльність, що спирається на спеціальні установи та урегульована певними нормами. Це соціальний інститут суспільства, котрий надає суспільним відносинам з передачі та накопичення соціального досвіду, цілеспрямованості, сталості та визначеності.

Осягненню суті та специфіки освіти як соціального інституту сприяє з'ясування її специфічних рис до яких належать:

соціально значущі функції навчання і виховання, підпорядковані суспільним потребам;

форми закладів освіти, їхня певна організація і становище в суспільстві;

групи осіб, які професійно здійснюють функціонування освіти, їх певна організація і становище в суспільстві;

регулятори функціонування закладів освіти і суб'єктів освітянської діяльності (законодавчі і нормативні акти про освіту, кваліфікаційні характеристики, контрольні установи т. ін.);

спеціальні методи освітянської діяльності – навчання, виховання; свідомо поставлені цілі;

планомірна, систематична реалізація процесу свідомої соціалізації;

певний зміст освіти – наявність навчальних програм і планів, певне дозування матеріалу;

ефективність освітньої діяльності у формуванні багатьох рис людини, у розвитку її мислення (прикладом може бути відмінність між однолітками, що пройшли через різні системи освіти);

використання освіти як механізму запобігання соціально небажаних видів поведінки;

зорієнтованість освітньої діяльності в майбутнє.

Важливим аспектом дослідження соціології освіти є аналіз взаємодії освіти як соціального інституту з духовним життям суспільства. При цьому в межах даного інституту розглядається проблема соціалізації особи як процес опанування індивідом протягом життя соціальних норм і культурних цінностей того суспільства, до якого він належить. Соціологія освіти здійснює визначення місця освіти в системі культурних цінностей та соціальних орієнтацій. Провідне місце у соціології освіти займає поведінка людини в освітянському просторі, її ставлення до освітніх інститутів, мотиви і стимули освіти тощо. Ця гуманістична компонента у соціології освіти значною мірою визначена характером самої освіти як соціокультурного інституту.

Значення освіти в життєдіяльності суспільства значною мірою пов'язане з виконанням соціальних функцій. На думку В. Пічі, О.Семашко традиційно виділяють такі **соціальні функції освіти:**

трансляцію культури, знань і навичок; наслідування соціального досвіду і в цілому духовну спадкоємність поколінь;

соціалізацію особи та окремих соціальних груп; регуляцію соціально-класового балансу суспільства;

інтеграцію з наукою та виробництвом;

опосередкований вплив на політичні та національні процеси.

Соціальна функція зумовлює можливості впливу освіти на соціальну структуру суспільства, створює певні канали соціальної мобільності, рольових та статусних переміщень.

Виховна функція передбачає участь освіти у процесі гармонізації та вдосконалення людських якостей, стимулює саморефлексію особистості – глибоке усвідомлення людиною своєї суті та особистих можливостей.

Функція соціального захисту поширює потенційні соціальні можливості людини у професійному й особистому самовизначенні, особливо за ринкових умов.

Гуманістична функція підкреслює її ціннісні аспекти у предметі діяльності та суб'єктивно-об'єктивному змісті.

Урбаністична функція розкриває вплив освіти на міграційні процеси (найбільше вона проявляється у діяльності вищої школи).

Демографічна функція підкреслює вагомість культурно-освітніх чинників у демографічних процесах держави (склад населення, тривалість життя, шлюбність, народжуваність тощо).

Функція історичного спадкоємництва та наслідування соціального досвіду відтворює характер відносин із зовнішнім світом та відбиває різноманіття соціально-рольової структури суспільства.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає специфіка освіти як соціального інституту?
2. Охарактеризуйте функції інституту освіти.
3. Чи можна побудувати ієрархію соціальних функцій освіти за критерієм їх значимості для суспільства?

Урок 12

Тема: Соціологія культури

Мета: вивчити особливості масової культури

Особливості масової культури

Феноменом другої половини ХХ ст. стало формування і поширення масової культури. У прямому розумінні - це культура, що знаходить попит в основній масі населення безвідносно приналежності до тієї чи іншої нації, держави. Незважаючи на регіональні або національні особливості, масова культура є космополітичною.

Своїм виникненням та бурхливим розвитком масова культура завдячує сучасній цивілізації. З переходом людства після Другої світової війни від індустріальної до постіндустріальної ери значно поширився розвиток і вплив засобів масової комунікації, інформаційних технологій, суттєво підвищився рівень освіченості населення багатьох країн. Тим самим створювались нові можливості поширення культури в суспільстві, донесення її надбань до кожного індивіда.

Масова культура зайняла місце між культурою елітарною (верхівка суспільства, найосвіченіші верстви) та народною, укоріненою переважно серед сільського населення. Вона приваблює, насамперед маргінальні (від лат. *margo* - край; від фр. *marginal* - побічний, на полях, несуттєвий, другорядний, незначущий) верстви людей, вилучених цивілізацією з їх традиційного оточення, культурного ґрунту. Це жителі села, що опинились у місті, емігранти, ті, хто змушені змінити спосіб життя через втрату роботи,

кваліфікації та знаходиться в пошуку нових світоглядних та духовних орієнтирів.

Найхарактернішою рисою масової культури є її комерційний характер. У ринковому суспільстві ця культура, розрахована на основну масу населення, обов'язково виступає в ролі продукту, споживання якого має приносити прибуток. Для вивчення попиту на цей продукт сучасна західна цивілізація вже давно використовує могутній потенціал наук про людину - соціологію, психологію, менеджмент, політологію. Одночасно не лише вивчаються, а й формуються культурні потреби і бажання мас. Існує досить розгалужена система індустрії масової культури, що включає в себе такі підрозділи:

- засоби масової інформації - ЗМІ (практично всі приватні канали радіо та телебачення, газети та журнали існують за рахунок реклами споживчих товарів та послуг);

- система організації та стимулювання масового попиту на продукцію (реклама на вулицях, транспорті, індустрія моди);

- індустрія здоров'я (формування іміджу здорового способу життя);

- індустрія дозвілля (туризм, книговидавництво, популярна музика та ін.);

- міжнародна комп'ютерна мережа Internet;

- масова соціальна міфологія (цікаво спостерігати за розвитком цього жанру останнім часом в Україні: виходять численні матеріали про життя кумирів, поширюються міфи, псевдонаукові вчення, де складні або недостатньо досліджені проблеми зводяться до простих пояснень, типу: вплив прибульців з космосу, зірок, знаків зодіаку, передбачення Нострадамуса).

Важко та й не потрібно перераховувати всі напрями індустрії масової культури, бо її продуктів безліч. **Який же він, продукт сучасної масової культури?**

По-перше, він подається як якісний. Якщо це роман або художній фільм, тут важливий цікавий сюжет, інтрига, красиві герої, бурхливі почуття. Обов'язково при цьому треба дотримуватися чіткості жанру в розрахунок на певну категорію споживачів: для жінок "бальзаківського" віку - мелодрама, для чоловіків - бойовик, для домогосподарок - "мильна опера" (вихід на екрани Заходу перших телевізійних серіалів у 60-х роках супроводила реклама мила та пральних порошків). Хочеш розважитись - комедія, хочеш скинути напруження і стрес трудового дня - трилер (від англійського thrill - тремтіти), для інтелектуалів - детектив та кросворд.

По-друге, твір масової культури повинен бути зрозумілим. Надмірна філософія та модерністські прийоми не сприймаються масою, тому в попиті переважно є традиційний реалізм. Так, у живопису серед масового загалу розповсюджуються хрестоматійні твори реалістів ХІХ ст. та їх послідовників. Масова культура унікальна тим, що вона добре навчилася маніпулювати людськими інстинктами, доцивілізаційними реакціями та імпульсами, серед яких - ерос, страх, агресивність. Усе це є, безумовно, і у великих класиків,

але не в такій примітивній формі, як це тиражується в сотнях сучасних романів та серіалів.

Характерною рисою масовості іноді стає вульгарність - банальні істини, примітивні почуття та ідеї, красиво упаковані і розраховані на невибагливий смак. Квінтесенцією масової культури, її найодіознішим, пародійним виразом є так званий кітч (від нім. kitsch - несмак, дешева продукція, розрахована на зовнішній ефект). У 60 - 80-і роки цим терміном позначали популярну художню продукцію, що відповідала міщанським смакам, була символом бездуховності. Це матрьошки, керамічні фігурки котів або слоників, картини з русалками. Сьогодні кітч став вишуканішим, стилізованішим і водночас агресивнішим (найхарактерніший приклад - сучасна телевізійна реклама), він навіть претендує на один із стилів постмодерністського мистецтва.

У тоталітарному суспільстві, незважаючи на його колективістський характер, справжньої масової культури не існує. Декларована як масова, культура такого суспільства по суті є елітарною, оскільки її створює художня еліта на замовлення політичної верхівки. У такій художній культурі мало уваги приділяється особистим почуттям та індивідуальним інтересам, здебільшого йдеться про колектив та державу. Більшість творів соціалістичного реалізму, що виходили в СРСР масовими тиражами, не користувалися справжнім попитом, проте великий ажіотаж викликала поява окремої продукції західної масової культури (фільм "Тарзан" у кінці 40-х років, мультфільми Уолта Діснея, детективи Агати Крісті).

Батьківщиною сучасної масової культури є США. Тут виникли шоу-бізнес, бестселер, Голлівуд, Діснейленд та численні інші феномени маскультури, що заповнили увесь світ. У свідомості багатьох європейців Америка - країна суцільного маскульту, бездуховності і прагматизму. Певна рачія в цьому є, але це не зовсім так. Історичні та культурні умови розвитку Сполучених Штатів дійсно сприяли розвитку насамперед масової культури, адже суспільство складалося тут як безнаціональне з численних емігрантів-маргіналів. У США не було традицій народної культури, не склався повноцінний фольклор. Американські діти дійсно краще знають Мікі-Мауса, ніж казки Г.-Х. Андерсена та братів Грімм, однак той же У. Дісней своїми геніальними фільмами зробив Білосніжку і Снігову Королеву улюбленцями всього світу

Європейські інтелектуали вже не перший рік б'ють тривогу з приводу експансії американської масової культури. Однак йдеться швидше не про культуру взагалі, а про рівень творів. У масовій культурі є чимало значущих, навіть видатних творів, які необхідно пропагувати. Добре це чи погано, але на межі ХХ і ХХІ ст. її кращі зразки дієвіше впливають на рівень культури суспільства, ніж твори геніїв.

Яким є співвідношення між масовою і елітарною, або фундаментальною культурою? В. П. Руднев, автор "Словника культури ХХ століття", підкреслює, що обидві культури - як дві півкулі головного мозку, кожна з яких здійснює принцип доповнення. Масова культура як первинна

відтворює образ реальності, фундаментальна ж виступає як вторинна, моделююча система. У цьому відношенні масова культура ХХ ст. була повною протилежністю елітарної культури в одному та її копією в іншому. Так, знявши касовий фільм "Парк юрського періоду", знаменитий голлівудський режисер С. Спілберг, заощадив кошти на фундаментальну картину "Список Шиндлера", що розповідає про трагедію холокосту. Успіх "Сибірського цирульника" М. Михалкова дає можливість відродити неприбуткове російське документальне кіно.

У багатьох країнах з добре розвинутою ринковою економікою, незважаючи на панування масової культури, цілком успішно розвивається культура елітарна та народна. Отже, масова культура, як і цивілізація, може нести потенційну небезпеку бездуховності, але під контролем суспільства та його еліти вона повинна трансформуватись у прообраз нової буденної культури людства ХХІ ст.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення масової культури.
2. Назвіть риси масової культури.

Підготуйте повідомлення/презентації за темами:

1. Роль культурних орієнтацій у розвитку суспільства
2. Субкультура. Контркультура
3. Поняття культурної ідентифікації
4. Ідея рівноправності культур у сучасному світі

Виконані завдання надіслати на електронну пошту:

nataliia_matvieieva@ukr.net